

TEKST OG FOTO KRISTIAN DITLEV JENSEN

NÅDE – OG NOGET ANDET

Engang fyldte religion alverden. Nu udgør den en lille boks med påstande, som videnskaben ikke kan besvare. Og troen på Gud gør fortsat livet lettere at leve, forklarer en professionel tvivler

HELT RELIGIØST

Godt fire milliarder mennesker verden over bekender sig til en af de fem verdensreligioner i større eller mindre omfang. Kristian Ditlev Jensen dykkede ned i religionerne og slutter serien her.

FREDERIK STJERNFELT, der er professor i kognitiv semiotik på Aarhus Universitet, definerer sig selv som agnostiker med stærke ateistiske tendenser. Altså anser han det for uafgørligt, om der findes en gud – selvom han ikke ser ret mange tegn på, at der gør. En kognitiv semiotiker forsker i, hvordan mennesket erkender verden gennem tegn og tegnsystemer. Frederik Stjernfelt, der sidder i

sin lænestol omgivet af bøger, alle slags bøger, undskylder på forhånd, hvis han taler for hurtigt. Så må jeg bare stoppe ham, siger han.

– Først og fremmest vil jeg sige, at jeg tror ikke, der kan være tvivl om, at religion er kommet for at blive.

Men du tror jo ikke selv?

– Man kan ikke bevise, at Gud eksisterer. Men man kan heller ikke bevise, at han ikke

Hjemme hos en professor i kognitiv semiotik. Her fylder Bibelen (øverst i forreste bunke til højre) ikke noget særligt.

eksisterer. Så det man – som kognitiv semiotiker – i stedet kan gøre, er at overveje, hvilke grunde mennesket kan have til at tro. Og der er faktisk ganske mange.

Det ukendte i kommoden

Professoren går i gang med at remse op, imens Deres udsendte grifler på notesblokken som bare fanden.

– Der er jo den biologiske grund, der handler om, at vi som mennesker skal overleve her i verden. Derfor er vi optaget af såkaldt intentionalitet: Når vi er et nyt sted, kender vi endnu ikke intentionen hos dem, vi møder. Og det er derfor, vi er bange for at gå ud i en mørk nat. Hvad nu, hvis vi møder et væsen, der slår os ihjel? Man overlever bedre, hvis man er følsom over for, om der lurker noget i en busk – men det bliver nemt til overfølsomhed. Som barn kan man fx være bange for en kommode. Derfor ser vi nogle gange intentioner, hvor de ikke er: Guder og dæmoner.

En anden grund til at være troende er, for-

klarer professoren, at den givne religion løser nærmest alle livets gåder med ét slag.

– Man kan kalde det kognitiv økonomi. Det kognitive er tankevirksomheden. Når religionen leverer et samlet svar på store klumper af problemer, skal man ikke tænke så meget. Men det er *meget* forskellige spørgsmål, religionen svarer på. Hvordan er verden blevet skabt? Hvad består den af? Udvikler den sig positivt? Og hvis den gør, hvorfor gør den så det? Hvordan skal vi opføre os? Og hvad gør vi med etiske dilemmaer? Hvad gør vi ved sociale problemer? Hvordan skal vi forholde os til, at der findes mænd og kvinder, og at de har en seksualitet? Hvad sker der efter døden? Hvordan sikrer vi stabilitet i samfundet? Og hvordan er spillereglerne? Hvordan skal jeg gå klædt? Hvad skal jeg spise til aftensmad?

For mig er alle de spørgsmål jo vidt forskellige ting. Altså *helt* forskellige ting. Men religionernes fortællinger giver svar på store bundter af dem – her og nu. Der er simpelthen en masse problemer, man bliver fri for at

tænke på. En masse valg, man bliver fri for at foretage. Easy living.

En verden skabt af Ymer

En anden god grund til at tro er riterne i religionen. For religion er jo ikke kun myten om, at verden blev skabt ud af Ymer, forklarer professoren.

Ymer?!

– Ja, da jætten Ymer blev dræbt, blev verden skabt ud af hans lig. Hans hovedskal blev himmelhvælvet. Hans hjerne blev skyerne, kødet blev landjord, og blodet blev havet. Det troede vikingerne på. Og det var jo derfor mælkeproduktet fik det stærke navn Ymer. Men bortset fra myter som den, så er religionen jo også noget helt andet: Ritualerne. Og ritualerne er den store kilde til hellighed. Alt lige fra bordbøn til menneskeofringer frembringer hellighed gennem stiliserede sociale procedurer. Det finder vi også langt ud over kirker og templer.

Hvor fx?

– Så du ikke fodboldkampen mellem FCK og Brøndby i går? Alle steder, hvor der er stiliseret masseoptræden, opstår der også en produktion af hellighed. Fodboldspillere omtales af deres fans i religiøse termer. Det samme gælder ved popkoncerter, hvor masserne står og hopper op og ned i takt. Da man i sin tid skulle finde et dækkende ord for en berømt popmusiker, valgte man idol. Det er et bibelsk ord for en afgud ...

Det var mange grunde til at være religiøs ...

– Der er endnu flere. Der er jo fx mystikken. Islam har sufierne, og hos de kristne kender vi den smukke statue af Bernini, som forestiller Theresa af Avila i mystisk ekstase. I zenbuddhismen har vi også den uudgrundelige mystik. Problemet er ikke, at folk tror på mærkværdige ting. Problemet er, når de slutter sig sammen i institutionaliserede religioner, der let kan finde på at undertrykke deres egne medlemmer såvel som at forfølge 'de vantro'.

Religion under forandring

Religion forandrede sig med oplysningens gennembrud. Inden 1800-tallet fødtes langt de fleste mennesker i Europa bare ind i en religion. Religionen var rammen om *alt*, hvad

der foregik i samfundet. Det betyder, at mange talentfulde mennesker har udtrykt sig *inden* for religionen – før oplysningstiden.

– Tag en islamisk filosof som Averroës, der kommenterede Aristoteles. Eller hans kollega Ibn Sina, der sad i Persien og løste fundamentale filosofiske problemer i en muslimsk forståelsesramme. Og alle dem, der kaldes skolastikere inden for 'kristen' filosofi, sad jo i grunden bare og skrev om sprog og logik. De artikulerede almindelige videnskabelige betragtninger, men inden for religionens ramme. Og årsagen er, at der slet ikke var andet valg.

Først med oplysningen omkring midten af 1600-tallet opstår for alvor muligheden for at tænke *ud over* religion. Og det kommer fra en uventet kant. En af de første store ateister er den jødiske filosof Spinoza, der finder klangbund blandt de forfulgte franske protestanter, huguenotterne, i Holland. Og det er altafgørende, at tankerne ikke når kirken – i første omgang. For fritænkerne tillod sig ligefrem at *sammenligne* religionerne. Frederik Stjernfelt fisker en grøn bog ned fra en hylde. Forfatteren hedder bare Anonym. Titlen er 'Traktaten om de tre svindlere'.

– Og de tre svindlere er jo Moses, Jesus og

Muhammed. Tesen er, at de er tre karismatiske fupmagere, der har brugt folkets overtro til at rage politisk magt til sig. Det er altså eksplosive sager i 1710. Den måtte trykkes i hemmelighed eller cirkulere i afskrifter. Bogen er skrevet på fransk i Holland, og forfatteren er sandsynligvis huguenot. Sammenligning af religioner viste sig at have en stærk sekulariserende kraft.

Ifølge Stjernfelt kaster sådan en bog et interessant lys over den idé, at oplysningen skulle været opstået ud af kristendommen.

– Det er trekvart forkert. De her mennesker var ofte på flugt. De levede under jorden. De blev forfulgt af stat og kirke. Og imellem reformationen – som tit anføres som oplysningens fødsel – og oplysningens gennembrud er der mere end 200 år, man så får svært ved at redegøre for. Og det er altså 200 år med enevælde af Guds nåde, statskirker og hekseafbrændinger. Adskillelsen af stat og kirke kom jo herhjemme først i 1849.

Da verden splintredes

Det er oplysningen, der splitter verden op i mindre felter med hver sine kriterier for, hvad der gælder, forklarer Frederik Stjernfelt.

Ifølge Frederik Stjernfelt er den helt store bomøvelse for moderne troende netop at være troende og moderne på én gang.

KRISTENDOM
BUDDHISME
ISLAM
JØDEDOM
HINDUISME

► PLADS TIL ALLE

Da man i sin tid skulle finde et dækkende ord for en berømt popmusiker, valgte man idol. Det er et bibelsk ord for en afgud.

– Hvis nogen i dag spurgte: Hvordan opstod verden? Så ville vi jo svare: Spørg en fysiker. Og: Hvordan skal man opføre sig? Spørg en moralfilosof eller en damebrevkasse. Hvordan er samfundet opstået? Spørg en historiker. Hvad skal jeg spise til aftensmad? Spørg en kokekone. Eller en ernæringsekspert. Og vi har til og med ret til at betvivle det, de svarer. På den måde er erkendelserne nu opdelt i adskilte kategorier som videnskab, kunst, politik, teknik osv. Og der er selvfølgelig også et felt til religionen. Men religionens område er langt mindre, end det var før. Nu er det sådan en lille boks med påstande, som videnskaben ikke kan besvare, nogle adfærdsregler og så de mere personlige ekstaseerfaringer. Det – og så de ydre ting, kirkerne og så videre – er, hvad der er tilbage.

Professoren mener, at det er en stor udfordring for moderne troende – at de netop skal være troende og moderne.

– Jeg har stor respekt for troende, der kan acceptere dét. Tag digteren Søren Ulrik Thomsen, der er spændende at arbejde sammen med – vi har blandt andet lavet en bog sammen. Han er med årene blevet meget troende. Men han står samtidig fast på oplysningen.

Det synes jeg er lidt af en intellektuel bomøvelse. Der er det trods alt lettere for os andre, der er rene oplysningsmennesker.

Kan man tro på ytringsfrihed?

Da samtalen er ved at ebbe ud, får jeg lidt følelsen af at have talt med en troende. Nemlig en, der tror på videnskab og oplysning. Og det er jo bare en religionserstatning.

– Ja, alt det, jeg har sagt her, fører tit til, at folk sidestiller oplysning med religion, som om det bare var to lige gyldige værdisæt. Men oplysning er – ud over vidensområdernes selvstændige måder at erkende på – også frihedsrettighederne. Retten til at forsamles, til at trykke bøger, til at bedrive pressevirksomhed og så selvfølgelig religionsfrihed – retten til at tro på, hvad man vil. Men det er jo netop principper, der siger, at staten *undlader* at beslutte, hvilke værdier der skal gælde. Så frihed er det modsatte af et værdisæt.

Kan du komme med et eksempel?

– Ytringsfriheden er jo meget aktuel. Det er ikke retten til at sige noget bestemt. Det er heller ikke et forbud mod noget bestemt. Det er retten til at sige hvad som helst overhovedet. Præcis, hvad man vil – inden for lovens ram-

mer. Men det er også retten til at sige noget for sjov. Eller noget ironisk. Eller noget provokerende. Og så endelig er det jo også retten til at tie stille. 🤫

KOGNITIV SEMIOTIK

Semiotik er traditionelt læren om tegn og tegnsystemer. Den videnskabelige semiotik udspringer historisk af lægevidenskabens problemer med at diagnosticere sygdomme. For hvad *betyder* det, når en patient hoster? Hvordan *analyserer* man stikkende smerter i nakken? På Center for Semiotik, under Aarhus Universitet, undersøges den mere almenmenneskelige betydningsdannelse gennem studier af kognitionsvidenskab, psykologi, lingvistik, kunstvidenskaberne og filosofi.